

چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی و نقش آن در ارزشیابی یادگیری

مقدمه

ارتباط آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با دنیای کار از طریق نیازسنجی‌های شغلی و حرفه‌ای برای برنامه‌ریزی و تعیین رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای و تهیه برنامه‌های درسی برقرار می‌شود و انتظار می‌رود، مهارت‌آموختگان با صلاحیت حرفه‌ای دارای سازگاری افقی، عمودی و جغرافیایی شغلی وارد بازار کار شوند. مطالعات نشان می‌دهند که صرف نیازسنجی کفایت لازم را برای این سازگاری ندارد و نشانگر آن نیز بی‌کاری مهارت‌آموختگان است که در بسیاری از موارد در سطح آموزش‌های متوسطه فنی و حرفه‌ای مصداق دارد. سؤال اصلی این است که برای تضمین کیفیت که به طور خودکار متضمن این سازگاری‌ها، باشد چه باید کرد؟

از دهه ۱۹۸۰ که موضوع تدوین معیار ملی صلاحیت حرفه‌ای مطرح شد تاکنون تقریباً ۱۳۵ کشور از ۱۷۵ کشور عضو سازمان ملل متحد با طراحی چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی و تشکیل نهاد ملی سیاست‌گذار توانسته‌اند ارتباط کیفیت آموزش‌ها را با معیارهای این چارچوب تضمین کنند. به عبارت روشن‌تر توانسته‌اند، ارزشیابی یادگیری (سنجش عملکرد یا شایستگی) را با شاخص‌های سطوح صلاحیت حرفه‌ای ملی هماهنگ کنند و چرخه تضمین کیفیت را در فرایند آموزش و ارزشیابی برقرار سازند. در این نوشتار با معرفی چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی ایران قصد داریم این اثر را نشان دهیم.

کلیدواژه‌ها:

چارچوب صلاحیت حرفه‌ای، سطوح صلاحیت، توصیف‌کننده‌های سطوح، گواهی‌نامه صلاحیت حرفه‌ای، مراکز سنجش ملی.

تعاریف

• **چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی:** چارچوبی است ملی و توافق شده که در آن ارتباط بین مدارک تحصیلی، گواهی‌نامه‌های مهارت و تجارب حرفه‌ای سنجش‌پذیر با عناوین حرفه‌ها و مشاغل (دنیای کار) براساس استانداردهای طبقه‌بندی ملی مشاغل و سطوح تحصیلی به نحوی انعطاف‌پذیر برقرار می‌شود. سندی رسمی و قانونی برای ممیزی و ارزیابی صلاحیت حرفه‌ای نیروی انسانی به منظور ورود به بازار کار است و حسب شرایط هر کشور دارای سطوحی تعریف شده است.

• **صلاحیت حرفه‌ای:** مجموعه‌ای از شایستگی‌های حرفه‌ای که دارنده آن براساس سطوح مرتبط با آن شایستگی‌ها، در چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی، مورد ارزیابی و ممیزی قرار می‌گیرد و علاوه بر مدرک تحصیلی، به دریافت گواهی‌نامه صلاحیت حرفه‌ای در آن سطح نائل می‌آید.

• **شایستگی حرفه‌ای:** ترکیب درهم تنیده دانش (هدایت عمل^۱، نشان دادن عمل^۲، و تفسیر و تعمیم عمل^۳)، مهارت‌های مرتبط با کاربرد دانش و نگرش که توسط استانداردهای عملکرد در دنیای کار ارزیابی و تأیید می‌شود.

• **توصیف‌کننده‌های سطوح صلاحیت حرفه‌ای:** دانش، مهارت، نگرش و شایستگی‌های حرفه‌ای سنجش‌پذیر و مورد توافق ذی‌نفعان، سیاست‌گذاران و ارائه‌کنندگان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برای هر سطح که اساس ارزیابی و

ممیزی ملی برای اعطای گواهی نامه قرار می‌گیرد.

• **سازگاری افقی**^۸: تناسب نوع رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای و شایستگی‌های حرفه‌ای تحت آموزش با نیازهای مشاغل موجود در دنیای کار.

• **سازگاری عمودی**^۹: تناسب سطح مهارت‌ها و شایستگی‌های رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای برای تصدی یک شغل در دنیای کار.

• **سازگاری جغرافیایی**^{۱۰}: تناسب نوع رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای و سطح مهارت‌ها و شایستگی‌ها با نیازهای منطقه‌ای.

اهداف چارچوب صلاحیت حرفه‌ای

دو دسته هدف وجود دارند: اهداف اولیه که ناشی از سازگاری برنامه‌های درسی با سطوح صلاحیت و محتوای توصیف‌کننده‌های هر سطح هستند، و اهداف ثانویه که از وجه ممیزی و ارزیابی مدارک تحصیلی و گواهی‌نامه‌های شایستگی حاصل می‌شوند. موضوع این نوشتار بررسی اثر اهداف اولیه بر ارزشیابی یادگیری در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای رسمی است.

اهداف اولیه:

• تضمین کیفیت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از طریق انطباق سطوح صلاحیت حرفه‌ای با مسیر توسعه حرفه‌ای و نظام درس‌گذاری مدرسه‌ای؛

• ایجاد ارتباط بین محتوای سنجش عملکردی (شایستگی) و محتوای سطوح صلاحیت حرفه‌ای؛

• مقایسه‌پذیر کردن نتایج ارزشیابی یادگیری با توصیف‌کننده‌های سطوح صلاحیت حرفه‌ای؛

• ایجاد تسهیل و انعطاف برای یادگیرندگان به منظور حرکت در مسیرهای متفاوت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (رسمی، غیررسمی و سازمان نیافته).

اهداف ثانویه:

• حمایت از یادگیری‌های مادام‌العمر از طریق به حساب آوردن یادگیری‌های قبلی و تجارب افراد و ارتقای آنان؛

• تسهیل حرکت دانش‌آموختگان و مهارت‌آموختگان به صورت افقی و عمودی بین سطوح تحصیلی و مهارتی در سطح ملی و بین‌المللی؛

• معرفی صلاحیت‌های حرفه‌ای سطوح متفاوت ملی در سطح بین‌المللی برای اعتباردهی به مدارک تحصیلی و گواهی‌نامه‌های حرفه‌ای؛

• یکپارچه‌سازی توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای؛
• استانداردسازی فعالیت‌های حرفه‌ای در سطح ملی برای کمک به توسعه پایدار؛

• یکسان‌سازی سطوح صلاحیت در کشور از طریق استانداردسازی شایستگی‌های حرفه‌ای؛

• مشارکت ارائه‌کنندگان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تدوین استانداردهای حرفه‌ای و ارزشیابی؛

• یکپارچه‌سازی اعطای صلاحیت حرفه‌ای ملی از طریق اثبات شایستگی‌ها در سطح ملی؛

• فراهم آوردن شرایط رتبه‌بندی مراکز ارائه‌دهنده آموزش؛

• تنوع بخشی به انواع آموزش‌های فنی و حرفه‌ای از طریق محاسبه تجارب شخصی افراد در ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای؛

• هم‌گام‌سازی صلاحیت‌های نیروی انسانی با اقتضات اقتصادی؛

• تسهیل حرکت نیروی کار فراتر از مرزها از طریق اعطای گواهی‌نامه‌های صلاحیت حرفه‌ای در تراز بین‌المللی.

توصیف‌کننده‌های سطوح و پیامدهای یادگیری

• پیامدهای یادگیری ناشی از آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای در تمام سطوح و برای هر صلاحیت عبارت‌اند از مجموعه‌ای از:

• **دانش**^{۱۱}

• **مهارت**^{۱۲}

• **نگرش**^{۱۳}

• **شایستگی حرفه‌ای**^{۱۴}

که به صورت درهم تنیده شایستگی خود را نشان می‌دهد. بر این اساس:

• **دانش** عبارت است از درک و فهم مفاهیم، اصول و رویه‌ها.^{۱۵}

• **مهارت** عبارت است از کاربرد دانش.^{۱۶}

• **نگرش** عبارت است از شوق و تعهد انجام کار و نشان دادن رفتارهای معطوف به عاطفه.

• **شایستگی حرفه‌ای** عبارت است از کاربرد مهارت در یک زمینه خاص شغلی و یا حرفه‌ای.^{۱۷}

اثبات شایستگی حرفه‌ای برای هر یک از سطوح از طریق ارزیابی پیامدهای یادگیری به صورت در هم تنیده انجام می‌شود. به این معنی که نتایج تعیین صلاحیت حرفه‌ای در تمام سطوح مستلزم ارزیابی دانش، مهارت، نگرش و شایستگی حرفه‌ای در همان سطوح توسط ارزیابی برونی^{۱۸} و با معیارها^{۱۹} و توصیف‌کننده‌های^{۲۰} همان سطوح انجام خواهد شد.

بدیهی است توصیف‌کننده‌های سطوح عبارتهایی کلی‌اند که مصداق آن‌ها به رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای مرتبط است. توصیف‌کننده‌های سطوح صلاحیت شامل پیامدهای یادگیری هستند که به صورت دانش، مهارت و شایستگی‌های حرفه‌ای در برنامه‌درسی وجود دارند، آموزش براساس آن‌ها انجام می‌شود و ارزیابی هم برای اثبات شایستگی براساس همین پیامدها خواهد بود. بدیهی است، پیامدهای یادگیری در هر یک از سطوح صلاحیت براساس تعریف یکسان‌اند، اما مصداق آن منطبق با آن رشته تحصیلی - حرفه‌ای

است که یادگیرندگان در مسیر آن قرار گرفته‌اند. بنابراین، توصیف‌کننده‌ها در سطح کلی تعریف می‌شوند، ولی مصداق آن باید بعد از تشکیل مرکز ملی راهبردی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای^{۲۱} (نهاد ملی) و سازمان‌دهی بوردهای تخصصی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و رسمی، غیررسمی، آموزش‌های عالی فنی و حرفه‌ای، و مرکز ملی سنجش، در فرایندی ملی «روایی سنجی»^{۲۲} و «اعتبارسنجی»^{۲۳} شود، جدول ۱ معیارهای سنجش کلی را برای هر یک از سطوح در قالب رفتارهای صلاحیتی قابل سنجش به صورت پیشنهادی تعریف می‌کند.

جدول ۱. توصیف‌کننده‌های کلی سطوح صلاحیت حرفه‌ای برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای

سطوح صلاحیت	دانش و مهارت	شایستگی حرفه‌ای
۱	- دانش پایه ابتدایی در یک زمینه شغلی - مهارت‌های اساسی شناختی و عملی برای انجام کارهای تکراری	کارکردن تحت نظارت با اندازه‌ای از استقلال در زمینه شغلی مرتبط
۲	- دانش یک سلسله مفاهیم ساده و تدابیر کلی در یک زمینه شغلی - ارتباط دادن دانش به سایر زمینه‌های شغلی روزمره	استفاده از مراحل دانش و مهارت تمرین شده برای حل مسائل جدید
۳	- دانش عملی و نظری وسیع در یک زمینه شغلی و حرفه‌ای - یک سلسله مهارت‌های شناختی و عملی لازم برای حل مسائل مشخص در یک زمینه شغلی و حرفه‌ای	استفاده از فرایند دانش و مهارت برای حل یک مشکل و تعمیم آن به حالت‌های خاص و سایر زمینه‌ها حرفه‌ای و شغلی
۴	- دانش تخصصی در رشته و موضوعات کاربردی - پیاده کردن و ارتباط دادن دانش در حوزه عمل و در زمینه‌های حرفه‌ای	سازمان‌دهی جامع و استفاده از دانش تخصصی برای حل مسئله در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای
۵	- دانش تخصصی، عملی و نظری در یک زمینه حرفه‌ای - یک سلسله جامع مهارت‌های شناختی و عملی لازم برای حل خلاقانه مسائل انتزاعی	مدیریت و نظارت در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای
۶	- دانش تخصصی وسیع در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای - استفاده از مهارت‌های حرفه‌ای، روش‌ها و مواد در رابطه با زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای	سازمان‌دهی جامع و استفاده از دانش تخصصی در حل مسائل مرتبط با زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷	- دانش عالی تخصصی به عنوان اساس تفکر ابتکاری و تحقیق - انتخاب و استفاده از مهارت‌ها، روش‌ها، عملکردها و مواد در ارتباط با زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای	استفاده از تفکر تحلیلی و ارزیابی و ترکیب ایده‌ها و مفاهیم برای حل مسائل در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸	- فهم عمومی و دقیق موضوعی و رشته‌ای شامل فهم دقیق نظریه‌های اساسی، اصول و مفاهیم - استفاده از پیشرفته‌ترین مهارت‌ها و روش‌های تخصصی لازم شامل فرضیه‌ها و ارزیابی آن‌ها برای حل مسائل مهم در تحقیق و نوآوری برای تعریف دوباره و توسعه دانش تخصصی موجود	کاربرد رویکرد ترکیبی و جامع برای تحلیل، ارزیابی و تفسیر ایده‌ها، اطلاعات و مسائل جدید و پیچیده در زمینه‌های شغلی و حرفه‌ای

سطوح صلاحیت حرفه‌ای^{۲۴}

بر اساس مطالعه تطبیقی، در سایر کشورها به ویژه اروپا، برای چارچوب صلاحیت حرفه‌ای یک نظام صلاحیت حرفه‌ای هشت سطحی پیشنهاد می‌شود که حداکثر تطابق را با نظام آموزشی و تربیت فنی و حرفه‌ای رسمی در دوره متوسطه و آموزش‌های عالی فنی و حرفه‌ای در کشور دارد و از سهولت لازم برای تطبیق با آموزش‌های غیررسمی فنی و حرفه‌ای نیز برخوردار است.

مسیرهای آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای

مسیرهای آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای در یک نظام صلاحیت حرفه‌ای هشت‌گانه در آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای مطابق جدول ۲ خواهد بود.

جدول ۲. مسیرهای آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای

سطوح صلاحیت حرفه‌ای ملی	آموزش متوسطه فنی و حرفه‌ای	آموزش غیررسمی فنی و حرفه‌ای	آموزش‌های عالی فنی و حرفه‌ای
۸	-	-	گواهی‌نامه صلاحیت/ دکتری حرفه‌ای
۷	-	-	گواهی‌نامه صلاحیت/ کارشناسی ارشد حرفه‌ای مهندس ارشد حرفه‌ای
۶	-	-	گواهی‌نامه صلاحیت / مهندس حرفه‌ای
۵	-	-	گواهی‌نامه صلاحیت/ کاردان ارشد حرفه‌ای، کمک مهندس
۴	-	-	گواهی‌نامه صلاحیت / کاردان حرفه‌ای تکنسین
۳	گواهی‌نامه صلاحیت/ دیپلم، کمک تکنسین	گواهی‌نامه صلاحیت/ کمک تکنسین	-
۲	گواهی‌نامه صلاحیت	گواهی‌نامه صلاحیت/ کارگر ماهر	-
۱	گواهی‌نامه صلاحیت	گواهی‌نامه صلاحیت/ کارگر ساده	-

تعریف، قلمرو و گواهی نامه صلاحیت حرفه‌ای^{۲۵} و ارتباط آن با برنامه‌های درسی شاخه فنی و حرفه‌ای

گواهی‌نامه‌های صلاحیت حرفه‌ای برحسب قرار گرفتن در مسیرهای متفاوت آموزش دارای ارزش‌های زمانی و جایگاهی متفاوتی هستند. در طول دوره سه ساله متوسطه دوم شاخه فنی و حرفه‌ای، هر سال ۱۰ پودمان در قالب دو درس ۳۰۰ ساعته و جمعاً در سه سال، ۳۰ پودمان و ۶ درس با ارزش زمانی ۱۸۰۰ ساعت با محتوای شایستگی‌های حرفه‌ای به صورت کارگاهی تدریس می‌شود که در تطبیق با سطوح صلاحیت حرفه‌ای معادل سطح‌های ۲ و ۳ است.

• **گواهی نامه سطح ۱ صلاحیت حرفه‌ای:** ۳۰۰ تا ۶۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی^{۲۶}) برای یک حرفه^{۲۷} در سطح ۱ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل^{۲۸} (۲۰۰۸ isco، گروه شغلی ۹)

• **گواهی نامه سطح ۲ صلاحیت حرفه‌ای:** ۹۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی^{۲۹}) برای یک حرفه^{۳۰} در سطح ۲ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل^{۳۱} (۲۰۰۸ isco، گروه‌های شغلی ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸) که شامل درس‌های کارگاهی سال دهم (۱۰/۱ و ۱۰/۲) و درس کارگاهی (۱۱/۱) سال یازدهم می‌شود.

• **گواهی نامه سطح ۳ صلاحیت حرفه‌ای:** ۹۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۳ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل کشور (گروه‌های شغلی ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸) به نحوی که حرفه سطح ۳ صلاحیت حرفه‌ای در امتداد حرفه سطح ۲ صلاحیت حرفه‌ای در یک مسیر توسعه حرفه‌ای قرار گیرد. به عبارت بهتر، حرفه انتخابی سطح یک صلاحیت حرفه‌ای پیش‌نیاز حرفه انتخابی سطح دو صلاحیت حرفه‌ای است که شامل درس کارگاهی سال یازدهم (۱۱/۲) و درس‌های کارگاهی (۱۲/۱ و ۱۲/۲) سال دوازدهم است.

• **گواهی نامه سطح ۴ صلاحیت حرفه‌ای:** ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۳ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل (گروه شغلی ۳) به نحوی که حرفه انتخابی در سطح ۴، در مسیر توسعه حرفه‌ای تکمیل‌کننده شایستگی‌ها در حرفه‌های انتخابی سطح ۳ صلاحیت حرفه‌ای باشد.

• **گواهی نامه سطح ۵ صلاحیت حرفه‌ای:** ۹۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۴ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل (گروه شغلی ۳) به نحوی که حرفه انتخابی

در سطح ۵، در مسیر توسعه حرفه‌ای تکمیل‌کننده شایستگی‌ها در حرفه‌های انتخابی سطح ۴ صلاحیت حرفه‌ای باشد.

• **گواهی نامه سطح ۶ صلاحیت حرفه‌ای:** ۹۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۴ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل (گروه شغلی ۲) به نحوی که حرفه انتخابی در مسیر توسعه حرفه‌ای سطح ۵ صلاحیت حرفه‌ای باشد.

• **گواهی نامه سطح ۷ صلاحیت حرفه‌ای:** ۱۸۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۴ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل (گروه شغلی ۲) به نحوی که حرفه انتخابی در مسیر توسعه حرفه‌ای سطح ۶ صلاحیت حرفه‌ای باشد.

• **گواهی نامه سطح ۸ صلاحیت حرفه‌ای:** ۱۸۰۰ ساعت آموزش عملی (شایستگی فنی) برای یک حرفه در سطح ۴ مهارت نظام طبقه‌بندی ملی مشاغل (گروه شغلی ۱) به نحوی که حرفه انتخابی در مسیر توسعه حرفه‌ای سطح ۷ صلاحیت حرفه‌ای باشد.

مسیر توسعه حرفه‌ای^{۳۲}

در نظام آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای امکان دریافت مدارک تحصیلی از دبیر تا دکترا در حرفه‌ای به صورت ناپیوسته با شرط اثبات شایستگی و گذر تجربی از هر سطح صلاحیت به سطح بعدی فراهم است.

به نحوی که ورودی‌های نظام آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای که بعد از دوره متوسطه اول شروع می‌شود، می‌توانند در مسیر توسعه حرفه‌ای همراه با آموزش و طی گذر تجربی (کار واقعی و کسب تجربه) مسیر ارتقای صلاحیت حرفه‌ای را همراه با دریافت گواهی نامه و مدرک تحصیلی طی کنند. بدیهی است موضوع گذر تجربی در این نوع آموزش‌ها به‌عنوان یک اصل باید مورد توجه قرار گیرد.

• سایر ملاحظات در خصوص مسیر توسعه حرفه‌ای به این شرح‌اند:

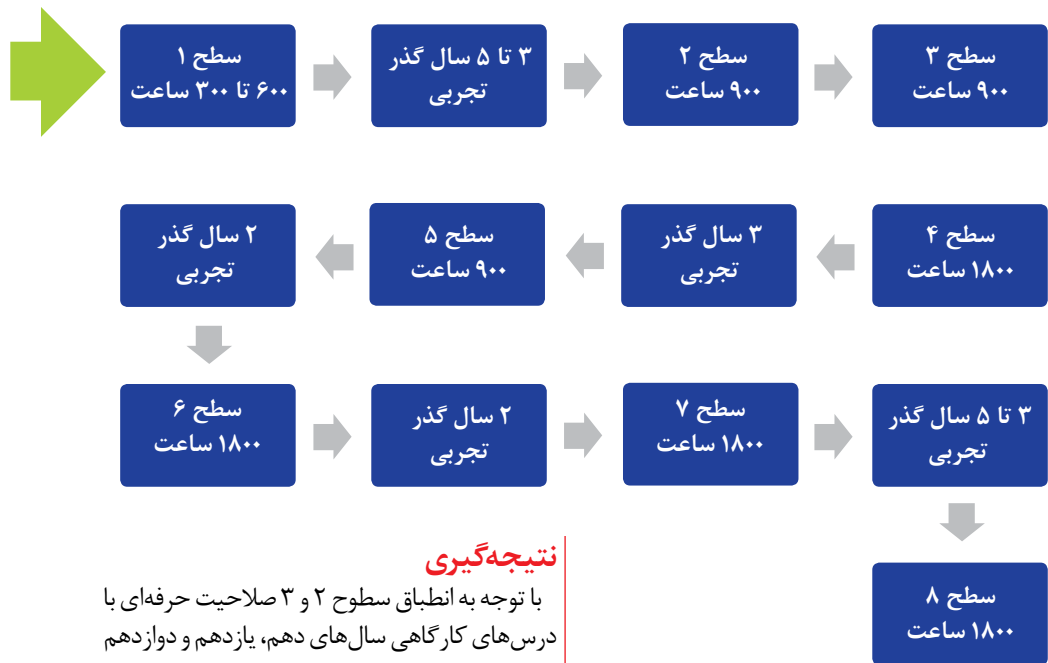
- هر ۹۰۰ ساعت معادل یک سال در نظر گرفته شده است.

- گذر تجربی تا آخرین مرحله بدون احتساب سطح ۱ به ۲ صلاحیت ۱۰ تا ۱۲ سال خواهد بود.

- طول دوران آموزش به صورت رسمی و غیررسمی و گذر تجربی ۲۲ تا ۲۴ سال خواهد بود.

* پی‌نوشت‌ها

1. National qualification framework
2. Qualification
3. Professional competency
4. Knowledge to guide action (know that)
5. Knowledge to reflect action (know why)
6. Knowledge to interpret action (know how)
7. Descriptors of level
8. Horizontal matching
9. Vertical matching
10. Geographical matching
11. Knowledge
12. skill
13. Attitude
14. professional competency
15. Understanding concept, principal and procedure
16. Application of knowledge
17. Application of skill in an occupation or other context
18. External assessment
19. criteria
20. Descriptors of level
21. NCSTVET
22. validity
23. reliability
24. Qualification levels
25. Certificate of qualification
26. technical competency
27. occupation
28. international system classification of occupation (isco)
29. technical competency
30. occupation
31. international system classification of occupation (isco)
32. career path

نتیجه‌گیری

با توجه به انطباق سطوح ۲ و ۳ صلاحیت حرفه‌ای با درس‌های کارگاهی سال‌های دهم، یازدهم و دوازدهم شاخه فنی و حرفه‌ای به لحاظ زمانی در برنامه درسی رشته‌های تحصیلی - حرفه‌ای و محتوایی در قالب شایستگی‌های حرفه‌ای و اجرای سنجش مبتنی بر شایستگی در فرایند اجرای آموزش، انتظار می‌رود که کیفیت آموزش پاسخ‌گوی ارزشیابی براساس توصیف‌کننده‌های سطوح صلاحیت باشد. به هر حال این سازگاری بر ارزشیابی یادگیری مدرسه‌ای تأثیر کیفی دارد.

- پختگی کامل همراه با تجربه کاری در مرز ۴۰ سالگی برای نیروی کار در حد دکتری حرفه‌ای به شرط گذر موفق و اثبات شایستگی خواهد بود.
- سن ورود به آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای ۱۵ سال است که معادل پایان دوره تحصیلی اول متوسطه است.

* منابع

۱. آزاد، ابراهیم (۱۳۷۸). چارچوب صلاحیت ملی ایران. دفتر طرح و برنامه‌های درسی، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور. نگارش هفتم، تهران.
۲. _____ (۱۳۹۵). چارچوب صلاحیت حرفه‌ای ملی ایران. دفتر مطالعات اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. نگارش هشتم، تهران.
3. Qualification frameworks from concept to implementation (2012), European Training Foundation (ETF)
4. Qualification frameworks in Europe (2015) European center for the development of vocational training (cedefop)
5. Level -setting and recognition of learning outcomes (2015) UNESCO
6. Felix Rauner and others (2013) competence development and assessment in TVET (COMET), springer
7. Ron Tuck, (2007) An introductory Guide to national Qualification frameworks ,ILO
8. Global inventory of regional and national Qualifications frameworks (2015) unesco institute for lifelong learning (UIL)

